

Lucian-Zeev HERȘCOVICI*

**PORTUL GALAȚI
ÎN LITERATURA EBRAICĂ ȘI IDIȘ DE CĂLĂTORIE
DIN SECOLELE XVII ȘI XVIII**

**THE HARBOR TOWN OF GALAȚI IN HEBREW AND YIDDISH TRAVEL
LITERATURE, FROM THE XVII-TH AND XVIII-TH CENTURIES**

- Abstract -

The aim of our paper is to present a description of the harbor town of Galați and of the Jews living in this town in the 17th and 18th centuries as observed by Jewish travellers from Central and Eastern Europe on their way to Palestine via Moldavia. These observations were written in Hebrew or in Yiddish. We have chosen fragments from the travel descriptions of Gershon ben Eliezer HaLevi Iddels of Prague (17th century), and of Simchah ben Yehoshua Hes of Zalozce, Yosef of Safed, Yisrael of Polotzk, Nachman of Braslav (18th century), translated them to Romanian, and analyzed them. These fragments reveal the goal of the authors – their Messianic desire to live in the Holy Land – as well as relating their travels, thereby adding to the knowledge of the history of the town, as well as to the history of Moldavia and of the Jews of this Principate in the 17th-18th centuries.

Keywords: Galați; Moldova; Jewish travellers; Hebrew and Yiddish travelogue literature; Romanian-Jewish history; 17th-18th centuries.

*Biblioteca Națională a Israelului, Ierusalim (lucian.herscovici@gmail.com).

Articolul va reprezenta o parte din monografia în curs de apariție: *O istorie a evreilor din Galați: File de cronică de la începuturi până la marea emigrare*, de Violeta Ionescu și Lucian-Zeev Herșcovici. A se vedea și: Lucian-Zeev Herșcovici, *Legături ale evreilor din Moldova și Țara Românească cu Palestina („Eretz Yisrael”) în secolele XVI-XVIII*, în „Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae”, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, XIII (2016), pp. 17-63.

Ne propunem să prezentăm orașul și portul Galați, precum și locuitorii săi evrei, așa cum le descoperim în literatura de călătorie din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Mențiunile asupra Galațiului erau datorate poziției sale geografice, de oraș portuar la Dunărea maritimă. Corăbiile care plecau și se întorceau pe ruta Galați-Constantinopol transportau pasageri și mărfuri. Galațiul era poartă de intrare și de ieșire, în și dinspre Moldova, către capitala Imperiului Otoman și spre provinciile de răsărit ale acestui imperiu, fapt ce atrăgea călătorii evrei dornici să ajungă în Palestina. Drumul evreilor din Polonia spre Palestina trecea prin Moldova, pe ruta Iași-Galați-Constantinopol și, de aici mai departe, spre un port palestinian.

Literatura ebraică și idiș din secolele XVII-XVIII menționează orașul Galați ca port la Dunăre, precum și obștea evreiască din acest oraș, cu referiri la viața, îmbrăcămintea, alimentația membrilor ei.

În secolul al XVII-lea, călătoria spre Palestina („*Eretz-Yisrael*”) avea un aspect mistico-mesianic, dar în descriere, conținând și itinerarii, avea și caracterul unei literaturi de aventuri. Numărul călătoriilor era mic, totuși interesul exista. Putem cita în acest sens cartea lui Gershon ben Eliezer HaLevi Iddels (Ideles) din Praga, *Sefer Gelilot Eretz Yisrael – Dye beshreybung fun Eretz Yisruel*, apărută în 1635, în limba idiș, destinată unui larg public de cititori, bărbați și femei, interesați de o lectură plăcută, dar fără a urmări să întreprindă personal o asemenea călătorie.

Situația se schimbă în secolul al XVIII-lea, odată cu emigrările de evrei *hasidim* din Polonia și Lituania, în Palestina. De data aceasta este vorba despre călători care vor să învețe cum să parcurgă un drum în mod practic, bărbați dornici să se stabilească în Țara Sfântă. Pentru acești oameni apare o literatură ebraică descriptivă. Cartea lui Gershon ben Eliezer HaLevi Ideles este tradusă și publicată în limba ebraică în anul 1749, traducerea ebraică insistând asupra unor aspecte practice. Dar apar și însemnări de călătorie ale unor evrei din Polonia care s-au stabilit ei înșiși în Palestina, sau care s-au aflat o perioadă de timp acolo și au fost nevoiți să revină în Europa din cauza situației economice grele din Palestina. Din aceste scrieri am ales porțiunile referitoare la Galați, oraș în care acești oameni au petrecut zile sau săptămâni. De aceea, povestirile lor sunt interesante și pentru descrierea orașului Galați în general, ca izvoare literare asupra istoriei lui. Toate aceste scrieri sunt în limba ebraică. Am identificat și am selectat fragmente din câteva scrieri de acest fel: cartea *Doresh Tzyon* de Simchah ben Yehoshua Hes din Zalozce (povestirea călătoriei autorului, 1764); scrisoarea rabinului Yosef din Safed către membrii obștei lui de origine, Beresteczko (1762); scrisoarea rabinului Yisrael din Polotzk adresată conducătorilor obștei evreiești din Vitebsk, povestind călătoria autorului ei prin Galați (1777); povestirea călătoriei rabinului *admor hasidic* Nachman din Braslav (1798-1799) înregistrată în scris de discipolul său Nathan ben

Naftaly Hirtz din Nemirov. Cu excepția ultimului, toți recomandă călătoria prin Galați, mai ieftină și mai sigură; ultimul, care a călătorit după construirea orașului și portului modern Odesa, recomandă acest port. Observăm schimbarea situației la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Am comentat fiecare fragment în mod individual și am tradus aceste fragmente din limba ebraică.

Gershon ben Eliezer HaLevi Yiddels (Ideles) din Praga: autor al unui „itinerar”, propunând drumul spre Palestina prin Moldova evreilor central-est europeni așkenazi (1624)

Literatura idiș și ebraică a descrierilor de călătorie din evul mediu și de la începutul epocii moderne include o carte curioasă: *Sefer Gelilot Eretz Yisrael* sau *Dye beshraybung fun Eretz Yisruel* (în limba idiș; în traducere: *Cartea ținuturilor Țării lui Israel* sau *Descrierea Țării lui Israel*), cunoscută și sub titlul *Igheret HaQodesh* (în limba ebraică: *Scrisoarea sfântă*). Autorul era un evreu din Praga, din cel de al treilea deceniu al secolului al XVII-lea, Gershon fiul lui Eliezer HaLevi (Segal) Yiddels (Ideles). Probabil că acest autor a plecat în călătorie spre Palestina, pe care a vizitat-o și a povestit călătoria în cartea pe care a scris-o după revenirea acasă. Dar cartea a fost scrisă inițial în limba idiș, într-o formă literară. Autorul se adresa nu numai învățaților în *Torah*, ci și publicului larg evreiesc, inclusiv femeilor. Explicația este atât interesul tuturor pentru cunoașterea Țării lui Israel (*Eretz Yisrael*), cât și faptul că această carte reprezenta o lectură plăcută. Ea include atât fapte reale și locuri văzute de autor, cât și prezentarea unor locuri imaginare, ca și a unor prezentări ale altor țări din orient pe care autorul nu le-a văzut, dar le-a copiat din alte „itinerarii” ebraice mai vechi, precum cel al lui Binyamin din Tudela și cel al lui Petachyah din Regensburg, ambele din secolul al XII-lea, dar pe care nu le citează. Desigur, el a avut la îndemână și alte izvoare literare, pe care de asemenea nu le citează. Printre altele, el vorbește despre aspecte ciudate, imaginare, fantastice. Cartea a apărut la Lublin, în anul 1635, în limba idiș. Ulterior, a fost republicată la Fuerth (1691), Amsterdam (1705 și 1723), iar în traducere ebraică de către Hertz Levi Rofé și ginerele său Kosman la Amsterdam (1749). O ediție completă bilingvă idiș-ebraică însoțită de un studiu introductiv în limba ebraică a fost publicată în anul 1953 de către istoricul israelian Yitzchak Ben-Zvi, care analizează atât scopurile inițiale (mesianice, dar și de cultivare a curiozității) ale lui Gershon ben Eliezer Segal Ideles, cât și ale editorilor și traducătorului său ebraic postum: necesitățile se

schimbaseră de la începutul secolului al XVII-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea, ca și cititorii posibili¹.

Gershon ben Eliezer HaLevi, evreu din Praga, nu a locuit în Moldova o perioadă îndelungată. El vorbește despre trei drumuri posibile de a fi parcurse din Europa centrală și răsăriteană spre Palestina. Primul începea de la „*Fanidig*” (Veneția), continuând pe mare. Cel de al doilea începea de la „*Oven Stadt*” (Ofen, lângă Pest, astăzi inclus în Budapesta), continuând pe Dunăre. Cel de al treilea, pe care îl consideră ca fiind cel mai drept (respectiv cel mai scurt) și mai bun începea de pe uscat, din „*Kalmenitz-Podolski*” (Kaminetz-Podolsk) prin „*Walakhay*” (varianta ebraică) sau „*Wulekhyya*” (varianta idiș), ceea ce însemna „Valahia” (respectiv Moldova, numită și „*Bogdania*”, toponim de asemenea menționat de autor), de la Iași („*Yas*”) la Galați („*Galatz*” – varianta ebraică, sau „*Gylatz*” – varianta idiș); de acolo pe Dunăre („*Tona*”; observăm folosirea denumirii turcești a fluviului) cu corabia „două ceasuri până la un sat turcesc așezat pe graniță în Turcia”, sat pe care autorul nu-l numește; probabil că era în Dobrogea, ne-am putea gândi eventual la Sacsij sau Isaccea de astăzi, menționat într-un context asemănător de către Michal Floryan Rzewuski, secretarul soliei polone care în drum spre Constantinopol a străbătut Moldova la 26 iunie 1677².

Din acel sat drumul continua până la „*Prawidyah*” (Provincia, în apropiere de Varna), iar de acolo la „*Karnibat*” (Karnobat, în apropiere de Burgas). De la Karnobat continuă drumul spre „*Andrinopil*” (Adrianopole sau Edirne), de acolo la „*Constantinopil*” (Constantinopol, sau Istanbul) cu o corabie care poate veni de la „*Galipol*” (Gallipoli) sau de la „*Kleyn Rados*” (Rodosto, sau Tekirdag) pe „*Yam HaMelach*” (Marea Sării, denumire folosită în literatura ebraică veche pentru Marea Moartă; referirea este, fără îndoială, la Marea Marmara; termenul este un împrumut, folosit după metoda existentă în stabilirea toponimelor în geografia medievală ebraică). În toate localitățile propuse de Gershon ben Eliezer HaLevi ca puncte de tranzit sau de popas existau obști evreiești, ceea ce asigura posibilitatea unor hanuri în care să fie găzduiți călătorii evrei, precum și a alimentației rituale pentru aceștia. Probabil că Gershon ben Eliezer HaLevi a parcurs acest drum. În cazul în care nu l-a parcurs, a fost informat asupra lui de călători evrei. Era drumul care trecea prin Moldova fiind străbătut de negustori evrei din Polonia în drum spre Turcia, precum

¹Yitzhak Ben-Zvi, „Mavo”, în: Gershon ben Eliezer Segal Ideles, *Gelilot Eretz Yisrael, yim tirgum leyvrit beshem Igyeret HaQodesh* (Ediție și introducere de Yitzhak Ben-Zvi), Mossad Harav Kook, Jerusalem, 1953, p. 1-11.

²Lazăr L. Rosenbaum, *Documente și note privitoare la istoria evreilor din Țările Române, 1476-1750*, București, 1947, p. 24; *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, FCER, Centrul de documentare, București, Vol. 1: *Antichitate – 1700*; ed.: Victor Eskenasy, 1986, pp. 135-136; Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători* (ediție, introducere și note de Adrian Anghelescu), Editura Eminescu, București, 1981, pp. 276-279.

și de *oley-reghel* (pelerini) evrei *așkenazi* din Polonia și țările Europei centrale spre Palestina. Desigur că el era parcurs și de negustori, pelerini și alți călători creștini care urmau aceeași rută, sau cel puțin ruta Polonia-Constantinopol în scopuri diferite. Partea referitoare la trecerea prin Moldova a fost tradusă în limba română, dar nu în cadrul contextului ei integral³, ci ruptă din cadrul acestuia. Adăugăm mai jos o traducere în cadrul contextului, din prefața lui Gershon ben Eliezer HaLevi Ideles, ca și din capitolul în care apare această descriere. Am folosit ambele variante ale cărții, cea idiș și cea ebraică. Menționăm că varianta ebraică este prescurtată, unele fraze existente în varianta idiș lipsind din această variantă. Am selecționat numai fragmentele pe care le-am considerat necesare scopului nostru, omiterea unor fraze cu caracter complet general fiind menționată prin puncte de suspensie.

Anexă:

Fragmente din cartea *Sefer Gelilot Eretz-Yisrael / Igheret HaQodesh* referitoare la scopurile autorului și la călătoria spre Palestina prin Moldova⁴

Veniți, domnilor și doamnelor și vedeți cărțile și tablourile sfinte ... Eu, cel neînsemnat și mărunț din fiii exilului, dintre locuitorii obștei sfinte Praga am văzut... cum datorită păcatelor noastre, risipirii în exil și puterii necazurilor noastre, Țara Sfântă aproape că a fost uitată în inima fraților noștri locuitori ai exilului nostru risipiți în toate locurile... Fiecare bărbat și fiecare femeie care vrea să plece la drum are nevoie de o carte. Ei pleacă pentru a se înălța, a vedea și a se prosterna în fața Domnului Dumnezeu al lui Israel, creatorul oștirilor cerului și pământului și la mormintele strămoșilor drepti, înmormântați în Țara lui Israel, și care să întrețină și să îngrijească locul cel mai important și mai sfânt pe care Domnul l-a ales pentru ca inima Lui și ochii Lui să se afle acolo totdeauna și mai ales Învațătura *Torei*... Eu, Gershon ben Eliezer Segal, din familia Ideles, am hotărât să scriu într-o carte toate numele locurilor în care sunt înmormântați dreptii, locuri spre care se îndreaptă drumul nostru și să dau explicații asupra lor mai mult decât au dat și au scris predecesorii mei în cărți de acest fel apărute mai înainte. Așa cum trebuie să fie făcute înconjurările, cea mare și cea mică, în jurul orașului Safed, construit și refăcut fie el în curând în zilele noastre, precum și în jurul Ierusalimului, orașul sfânt, fiindcă am venit să ne rugăm la mormintele dreptilor ... Și să aflăm despre cele zece triburi așezate dincolo de râul *Sambation*, să facem ce s-ar fi putut face în timp, dar ei n-au putut să facă. Numai pentru a-i oferi fiecăruia care este interesat ceea ce vrea

³ *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, FCER, Centrul de documentare, București, Vol. 1: *Antichitate – 1700*; ed.: Victor Eskenasy, ed. 2 rev., 1995, p. 104.

⁴ Traducerea noastră, pe baza ediției lui Yitzchak Ben-Zvi, în Ideles, *op.cit.*, pp. 13-15, 53-56.

să primească, am decis să descriu aceste lucruri pe scurt. Datorită acestui lucru va veni Salvatorul și ne va salva de orice nenorocire. Amin.

Să arătăm celor interesați care este drumul principal din aceste țări (în care locuiesc ei) spre Țara lui Israel. Sunt câteva căi pentru fiecare. Sunt unii călători care pleacă de la Veneția și unii care pleacă din orașul Ofen pe Dunăre; însă drumul direct și cel mai bun dintre toate este de a călători din obștea sfântă Kaminetz-Podolsk spre orașul Iași, care se află în țara Valahia și care se numește Bogdania. Și *de la Iași se pleacă la Galați, care este așezat pe malul fluviului Dunărea. Și de acolo se călătorește cu corabia pe Dunăre până la un sat turcesc așezat pe graniță în Turcia*⁵. Și de acolo se pleacă la obștea sfântă din orașul Provadia. Și mai demult acolo era marea și apele s-au retras până la o distanță de jumătate de zi până acolo, iar pe acel loc s-a construit orașul menționat Provadia. Și acolo sunt semne pe pământ, bucăți de scânduri ale unor corăbii mai vechi. Și de acolo se pleacă la obștea sfântă din Karnobat. Și de acolo la obștea sfântă din Adrianopol. Și la Adrianopol se primește vestea dacă este vreo corabie acolo și de unde vine și încotro pleacă ea, deoarece drumul ei poate fi de la obștea sfântă din Galipoli sau de la obștea sfântă din Rodosto, ambele orașe fiind așezate pe țărmul Mării Marmara și nu sunt depărtate de Adrianopol decât la o distanță de trei zile, însă atunci când corabia pleacă de la Constantinopol, merge apoi de la Adrianopol la obștea sfântă din Constantinopol.

Evrei hasidim din Polonia și Lituania în drum spre Eretz-Yisrael ca emigranți (*olim*), care trec prin Moldova în cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea

După apariția și începutul răspândirii hasidismului, situația este diferită, sub influența misticii hasidice⁶. Ideea emigrării în *Eretz-Yisrael (alyah)* apare încă la *Rabi Yisrael Baal Shem Tov*. După moartea lui, un grup mic de *hasidim*, în fruntea căruia se aflau rabinul Meir din Przemyslany și rabinul Nachman din Horodenka au emigrat în *Eretz-Yisrael* în anul 1765 și s-au stabilit la *Tveryah* (Tiberiada). O *alyah* (emigrare) mare, de 300 *hasidim*, a avut loc cu 12 ani mai târziu, în anul 1777, fiind formată din discipolii rabinului predicator (*maggid*) Dov Ber din Miedzyrec. În fruntea ei erau rabinul Menachem Mendel din Vitebsk, rabinul Avraham din Kalisk și rabinul Yisrael din Polotzk. Acești *hasidim* s-au stabilit la *Tzfat* (Safed) și după aceea unii dintre ei s-au mutat la *Tveryah* (Tiberiada)⁷. Ei nu s-au putut stabili la

⁵ Subl. n.

⁶ Moshe Idel, *Hasidism: between ecstasy and magic*, State University of New York Press, Albany N.Y., 1995, pp. 1-30.

⁷ Yitzhak Alfasi, *Hachasidut*, Sifryat Maariv, Tel Aviv, 1974, pp. 22-23

Ierusalim, deoarece exista o interdicție pentru evreii așkenazi de a se stabili acolo, deoarece evrei așkenazi imigrați la 1700 nu-și putuseră plăti datoriile față de arabi⁸. Ulterior, unii au trimis scrisori în comunitățile lor de origine, povestind atât despre situația din *Eretz-Yisrael*, cât și despre călătoria pe care au făcut-o pentru a ajunge acolo, căutând să convingă alți evrei *hasidim* să emigreze sau să-i ajute material pe imigranți. Printre aceștia au fost rabinii Yosef Sofer (1758-1759), stabilit la Safed⁹ și Yisrael din Polotzk (1778), de asemenea stabilit la Safed¹⁰.

Unii dintre imigranți nu s-au putut integra din punct de vedere economic și au trebuit să revină în Europa. Este cazul lui Simchah fiul lui Yehoshua Hes din Zalozce (localitate cunoscută și sub numele Zolozin, aflată în apropiere de Brody, în Galiția răsăriteană; în pronunția idișizată: Zlotitz), rabin și predicator, care a scris ulterior o povestire a călătoriei sale (1764-1765)¹¹. Rabinul Nachman din Braslav a vizitat Țara lui Israel în anii 1798-1799 fără să-și propună a se stabili acolo. Ulterior el a povestit călătoria lui discipolului său Nathan ben Naftali Hirtz din Nemirov, care a înregistrat-o în scris după moartea rabinului¹², care a încetat din viață la Uman, în Ucraina, în cea de a patra zi de *Sucot* 5571 (17 octombrie 1810). În aceste scrisori și povestiri de călătorie este menționată călătoria prin Moldova (denumită de toți „Valahia”) spre Constantinopol. Aceștia nu sunt singurii autori care au povestit în scris despre călătoria lor spre Țara lui Israel, dar ei sunt cei care povestesc despre drumul parcurs de ei prin Moldova. Despre călătoria altora, chiar autori de scrisori – de exemplu, despre cea a rabinului Meir din Przemyslany – știm din alte surse, respectiv din povestirile autorilor menționați.

În privința utilizării acestor informații ca izvoare asupra istoriei evreilor din România, printre care asupra evreilor din Galați, menționăm că acești autori *hasidim* povestesc propria lor călătorie, menționând fapte și locuri văzute de ei personal. Printre altele, *ei povestesc despre legăturile lor cu membrii comunităților evreiești întâlnite pe drum (printre care și evreii din Galați), despre relațiile cu aceștia și viața lor, despre unele pauze pe care le fac pe drum, uneori chiar și de un an, pentru a lucra în cadrul comunitar în mod profesional. De aceea, informațiile oferite de ei*

⁸ Avraham Yaari, *Masaot Eretz Yisrael shel olim yehudim miymey habeynayim wead reshit ymey Shivat Tzyon*, Massada, Ramat Gan, 1976, p. 425.

⁹ Avraham Yaari, *Igrot Eretz Yisrael, shekatvu hayehudim hayoshvim baaretz leacheyhem shebegolah miymey Galut Bavel wead Shivat Tzyon shebeyameinu*, Massada, Ramat Gan, 1971, pp. 286-306.

¹⁰ Ibidem, pp. 312-316.

¹¹ Simchah ben Yehoshua Hes, *Doresh Tzyon: ykhol mikhtav masa leharav Rabi Simchah zikhrono livrakhah miqehilat qodesh Zolozitz (Galitzyah) leEretz haQedoshah bishnat 5524 (1763) yim hearot achadot udavar el haqoreim; yotze leor meet Chayim Hausdorf, Yitzchak Gosciny, Jerusalem, 5647 (1887), passim; Yaari, op.cit. 1976, pp. 382-423.*

¹² Yaari, *op.cit.* 1976, pp. 478-500.

sunt importante pentru cunoașterea istoriei evreilor din Moldova, ca și a istoriei Moldovei însăși, inclusiv a orașului Galați¹³. Nu deținem nicio informație care să arate că acești rabini *hasidim* călători ar fi influențat cu ceva pe evreii locali în direcția hasidismului. Știm însă că rabinul *Simchah Hes din Zalozce* s-a aflat la Galați o perioadă mai îndelungată¹⁴ și a fost primit cu simpatie de evreii locali, care cu siguranță știau despre apartenența lui la curentul hasidic, precum și de faptul că era pe drum spre a emigra în Țara lui Israel. Acest lucru indică atitudinea lor pozitivă în acest sens. Chiar dacă nu se gândeau să facă același lucru, ei îl priveau pe potențialul emigrant cu simpatie: ideea mesianică era puternic înrădăcinată în rândul lor. Drumul prin Moldova, pe ruta Iași-Galați, este preferat de acești oameni, față de drumul prin Crimeea tătară. Abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea începe o anumită preferință a unora dintre ei – de exemplu a rabinului *Nachman din Braslav* (1798) – de a pleca prin noul oraș-port Odesa, ceea ce scurta drumul spre Constantinopol. Totuși, ruta moldoveană prin Iași-Galați rămâne cea principală și cea mai sigură.

Rabinul *Simchah Hes din Zalozce* oferă cele mai multe detalii dintre toți acești călători. El vorbește despre propria sa persoană, despre visul său mesianic pentru care fusese dispus să-și părăsească locul în care trăise mulți ani, să se despartă de fiii săi, ba chiar ajunge să accepte să divorțeze de soția lui pe motiv că ea se opunea plecării; ulterior însă, ea revine asupra acestei decizii. În privința justificării călătoriei sale, el afirmă că timpul mântuirii se apropie, pentru că în anul 1768 se vor împlini 1700 de ani de la distrugerea celui de al doilea Templu de la Ierusalim, iar el voia să ajungă în Țara lui Israel puțin înaintea mântuirii. Rabinul *Simchah Hes* este întristat că nu a putut rămâne în Palestina deoarece nu se putea întreține acolo, negăsind de lucru. El voia să lucreze ca scrib care copiază suluri de *Torah*, *Tefilin* și *Mezuzot*, dar nu a găsit de lucru. După ce a locuit șapte luni la Safed, el a părăsit Palestina prin Akko, după o vizită prealabilă la Peqiyn. De la Akko a plecat pe mare în Egipt, de acolo la Livorno, în Italia, unde a cunoscut un filantrop evreu, care i-a cerut să scrie o povestire a călătoriei sale, ceea ce a și făcut. Ulterior a revenit în Polonia, unde a decedat în anul 1768, în localitatea *Brahilov*.

Cartea scrisă de el, în care descrie călătoria sa, intitulată *Sipurey Eretz HaGalil (Povestirile Țării Galileei)*, a fost tipărită la circa 20 de ani după moartea autorului ei, în anul 1790, la Grodno, sub titlul *Ahavat Tzyon (Iubirea Sionului)*¹⁵. Mai târziu, un editor i-a schimbat titlul în *Doresh Tzyon (Vreau Sionul)*. Această ediție a apărut la Ierusalim în anul 1887, îngrijită de *Chayim Eliezer Hausdorf*, la tipografia locală *Gosciny*. Pe baza acestei ediții, cu unele modificări, eliminându-se

¹³ Subl. n.

¹⁴ Subl. n.

¹⁵ Yaari, *op.cit.* 1976, pp. 384-385.

pasaje provenite din scrierile altor călători adăugate de Hausdorf, textul a fost reeditat de Avraham Yaari în volumul *Masaot Eretz Yisrael shel olim yehudim*¹⁶.

Am folosit ediția Hausdorf, comparativ cu ediția Yaari; textul părții introductive și a povestirii călătoriei prin Moldova este identic în ambele ediții. Putem observa talentul autorului, care descrie atât ospitalitatea evreilor din Galați, cât și situația portului, modul de circulație al corăbiilor, viața personală a fostului călător. Probabil că, până atunci, el nu mai văzuse corăbii, nici nu circulase pe mare. Este speriat de bubuitul tunului corabiei, care astfel dă de veste că ajunge în port: abia acum învață rostul acestui lucru. Pe corabie capătă rău de mare și povestește despre eforturile sale dietetice pentru a depăși suferința. Raportul lui cu soția sa capătă o anumită doză de humor: el voia să ajungă în Țara lui Israel, acesta fiind idealul său, dar soția lui se opune, fiind omul realist vizavi de omul idealist. După părerea noastră, este o adevărată prezentare a relației bărbat-femeie sub forma biblică „ezer kenegdo” („ajutor care îi stă dimpotrivă”), sau chiar a lui Don Quijote vizavi de Sancho Panza în romanul lui Cervantes.

Rabinul Simchah Hes aduce și alte informații, utile pentru cunoașterea istoriei Moldovei, precum și a navigației pe Dunăre și pe Marea Neagră. El povestește nu numai despre propria sa persoană, ci și despre alți „olim” din Polonia și Lituania care au plecat în Palestina odată cu el, prin portul Galați. Textul povestirii călătoriei sale a fost extrem de puțin utilizat pentru cercetarea istoriei evreilor din România. Cu excepția a două fraze, traduse în limba română de regretatul profesor I. Kara¹⁷, dar rămase neutilizate în cercetarea istorică, textul a rămas necunoscut istoriografiei evreo-române și românești. Relatarea rabinului Simchah arată și statutul juridic al evreilor din Galați: pentru a avea drept de ședere, ei plăteau un impozit colectiv anual *de capito* sultanului turc, de 2 „arayo” (lei) și 3 sferturi de leu de persoană, impozitul fiind numit „charatosh” (haraci; în sens de plată pentru a fi acceptați să locuiască temporar, găzduiți la un ratoș, han așezat la marginea unui drum principal). El trebuia plătit și de evreei vizitatori (sau pentru ei), lucru valabil și la Constantinopol. Impozitul era relativ mare.

Cu aceeași ocazie, autorul arată că un „aryeh” (leu) este un „leibn taler” (Loewenthaler), numit „în limba lor” (probabil română și turcă) „groș” sau „guruș”, având valoarea de 40 de „pares” (parale), iar fiecare „pare” (para) având valoare de 4 „polonezi mari” (probabil zloți), apropiată fiind ca valoare de 2 „draier” din statele germane Brandenburg, Prusia și Silezia. Acești 2 „draier” (treimi; de la

¹⁶ Avraham Yaari, *Masaot Eretz Yisrael shel olim yehudim*, Tel Aviv 1946, reeditat 1976.

¹⁷ Ițic Schwartz-Kara, „Un rabin călător la Galați în anul 1764”, în *Revista Culturii Mozaic*, XV, 238 (1.10.1970), p. 6; *Izvoare și mărturii referitoare la evreeii din România*, FCER, Centrul de documentare, București, Vol. II, pt. 2: 1750 – 1800; ed.: Lya Benjamin, Mihai Spielmann, Sergiu Stanciu, 1990, p. 54.

cuvântul „drei”, trei, în limba germană) reprezintă jumătate de „*Guter Groschin*” (groș bun), moneda mare. Observăm informații interesante asupra valorii și circulației monetaie în Moldova la mijlocul secolului al XVIII-lea. Alte informații se referă la alimentație, respectiv la alimentele uscate consumate în călătorie, precum și la distanțele geografice și modul în care erau parcurse. Călătoria rabinului Simchah ben Yehoshua Hes de la Zalozce la Akko a durat circa trei luni și jumătate, deși el afirmă că o asemenea călătorie ar putea dura numai 21 de zile.

Rabinul Yosef Sofer, de profesiune scrib copist de suluri de *Torah*, *Tefilin* și *Mezuzot* (după cum arată porecla sa, „*sofer*”, folosită ca nume) a fost unul dintre primii imigranți *hasidim* din Polonia în Țara lui Israel. El și-a părăsit orașelul, Beresteczko din Galiția răsăriteană, situat în apropiere de orașul Brody, în anul 1758. A urmat aceeași rută, prin Moldova spre Istanbul, apoi spre Beirut, unde a ajuns la 31 octombrie 1759 (10 *Cheshvan* 5520, după calendarul ebraic). Dorința lui a fost să se stabilească la Safed. Probabil că Yosef Sofer era un as în profesiunea de scrib: la Constantinopol el reușește să repare în sul de *Torah* deteriorat, pe care alți scribi, locali, nu reușiseră să-l repare. Faptul i-a prelungit călătoria cu un an, dar i-a adus venituri importante, precum și o satisfacție profesională serioasă, mai ales fiind convins că astfel a îndeplinit o „*Mitzwah*”, o poruncă divină și a făcut o faptă bună. El menționează un lucru interesant în privința circulației corăbiilor de la Constantinopol în Palestina: o corabie pe an. După multe peripeții, din cauza cutremurelor de pământ de la Safed (1759 și 1760) și a epidemiei din Galileea, a reușit să se stabilească la Safed la începutul anului ebraic 5522 (sfârșitul anului 1761), iar în anul următor (1762) a scris o scrisoare lungă membrilor comunității sale. Scrisoarea, în limba ebraică, povestește atât călătoria, cât și peripețiile pe care le-avut în Galileea. Scrisoarea arată că autorul ei era un idealist, un evreu cu credință mesianică, om care nu a venit în Țara lui Israel ca să se îmbogățească: el trăiește în condiții modeste, dar este mulțumit că se află la Safed. Stilul său este popular. Evenimentele nu sunt totdeauna înșiruite în ordine cronologică. Scrisoarea a fost publicată după varianta manuscrisă de către Baruch David Hakohen din Safed în volumul *Chavat Haaretz*¹⁸ și reprodusă de Avraham Yaari în volumul *Igrot Eretz Yisrael shekatvu hayehudim hayoshvim baaretz leacheyem shebagolah*¹⁹. Am folosit această ediție. Până în prezent, această scrisoare nu a fost folosită pentru cercetarea istoriei evreilor din România. Rabinul Yosef Sofer a trecut și el prin Galați (1758) și a reușit să se salveze de invazia tătară din acel an – ultima năvălire tătară, a tătarilor din Bugeac în Țările Române²⁰ refugiindu-se pe o corabie cu care a plecat.

¹⁸ Baruch David Hakohen din Safed, *Chavat Haaretz*, Ierusalim, 1897.

¹⁹ Avraham Yaari, *Igrot Eretz Yisrael shekatvu hayehudim hayoshvim baaretz leacheyem shebagolah*, Tel Aviv, 1943, reeditat în 1971 (Yaari, *op.cit.* 1971, pp. 286-306, 549).

²⁰ *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 132.

Rabinul Yisrael din Polotzk era unul dintre cei trei rabini din Lituania, discipoli ai rabinului predicator Dov Ber din Miedzyrec, stabiliți la Safed, ceilalți doi fiind Menachem Mendel din Vitebsk și Avraham Hakohen din Kalisk. Deoarece situația în oraș se agravase ca urmare a cutremurelor de pământ și a epidemiilor, situația economică a familiilor imigrate din Lituania se înrăutățise. Trebuiau strânse fonduri, iar soluția era de a solicita ajutorul evreilor din Diaspora. În acest scop a fost trimis un „*shaliach derabanan*” în persoana rabinului Yisrael din Polotzk, omul cel mai practic dintre cei trei. El a fost trimis la Constantinopol, apoi în Lituania și în Belarus. Misiunea lui a reușit. Atunci când se afla pe drum, între Turcia și Rusia, el a scris o scrisoare către liderii obștei evreiești din Vitebsk (1778), cerându-le ajutorul. În această scrisoare el povestește despre situația noilor imigranți *hasidim* din Lituania la Safed, precum și aspecte din propria lui viață, printre care despre călătoria făcută prin Moldova („*Walichey*”), inclusiv prin portul Galați. Printre altele, el povestește și despre o furtună pe Marea Neagră în anul 1777, el fiind unul dintre supraviețuitori, deoarece se afla la bordul unei corăbii care nu naufragiase. Informațiile transmise de el, deși utile atât pentru istoria emigrării evreiești în Palestina la 1777, cât și pentru istoria evreilor din România și a României, nu au fost utilizate până în prezent în acest sens. Scrisoarea a fost publicată pentru prima dată de Baruch David Hakohen din Safed în volumul *Chibat Haaretz*²¹ și în alt volum al aceluiași editor *Birkhat Haaretz*²². Au existat și alte ediții, printre care cea a lui Abraham Moses Luncz, în anuarul *Yerushalayim*²³. În cele din urmă, textul scrisorii a fost reeditat de Avraham Yaari, în volumul *Igrot Eretz Yisrael shekatvu hayehudim hayoshvim baaretz leacheyem shebagolah*²⁴, însoțit de o scurtă prezentare a biografiei autorului. Am folosit această ediție.

Călătoria rabinului Nachman din Braslav, întemeietorul hasidismului de Braslav, a fost diferită. Scopurile mesianice au fost aceleași, dar rabinul Nachman a plecat cu gândul de a se întoarce, nu de a se stabili în Palestina. El a plecat din Medvedovka, orașelul în care locuia atunci (1798) la Nikolaev și de acolo la Odesa. În povestirea călătoriei sale, spusă lui Nathan ben Naftali Hirtz din Nemirov, care a înregistrat-o în scris, rabinul Nachman afirmă că a preferat călătoria prin Odesa și nu prin Galați, deoarece scurtează drumul. Totuși, a menționat drumul de la Galați spre mare pe Dunăre („*Tona*”, toponimul turcesc pentru acest fluviu apare și la el, ca și la ceilalți călători). Alți evrei, *hasidim* ai lui, au preferat călătoria prin Galați, cel puțin la întoarcere.

²¹ Baruch David Hakohen din Safed, *Chibat Haaretz*, Ierusalim, 1897.

²² Idem, *Birkhat Haaretz*, Ierusalim, 1904.

²³ *Yerushalayim*, volumul 5 (1901).

²⁴ Avraham Yaari, *Igrot Eretz Yisrael shekatvu hayehudim hayoshvim baaretz leacheyem shebagolah*, Tel Aviv, 1943, reeditat în 1971 (Yaari, *op.cit.* 1971, pp. 312-316, 549-550).

Cartea, intitulată *Masaot hayam (Călătorii pe mare)*, povestește și despre alți oameni care au călătorit prin „*Walchey*” (Valahia, respectiv Moldova), ajungând la „*kamir*” (punct de vamă). La întoarcere, acești oameni, care nu ascultaseră sfatul rabinului, au plecat de la „*Stambul*” (Constantinopol) pe o corabie, „au ajuns la un oraș din insulele mării și acolo i-au luat în robie” (nu este clar la ce oraș și la ce insulă se referă) și apoi au fost răscumpărați și eliberați. În cele din urmă au ajuns la Galați, de acolo la Iași pe uscat, iar în Moldova au trecut prin suferințe și greutăți din cauza unei epidemii de ciumă. În cele din urmă, după multe peripeții și greutăți, au ajuns acasă.

Din textul menționat înțelegem apariția unui nou drum, prin Odesa, oraș nou construit de țarul Rusiei după anexarea regiunii de la nordul Mării Negre. De asemenea, aflăm despre nesiguranța drumului, atât din punctul de vedere al furtunii cât și al piraiților. Totuși nu este exclus ca unele porțiuni să fie exagerate și introduse în text cu scop moralizator, după cum nu pot fi excluse unele eventuale confuzii: cartea a fost scrisă de un discipol al rabinului după moartea acestuia, pe baza povestirilor sale, nu de el însuși. Aflăm de asemenea că drumul din Polonia (în acest caz din Rusia și Galiția) spre Turcia prin Moldova continua să fie folosit, cu toate că apăruse drumul prin Odesa și cu toate că Moldova fusese lovită de o epidemie de ciumă și era în carantină. Situația de la sfârșitul secolului al XVIII-lea este diferită. Cartea nu a fost folosită până acum ca izvor asupra istoriei evreilor din România și fragmentul respectiv a rămas necunoscut istoriografiei românești.

Cartea *Masaot hayam (Călătorii pe mare)* a fost publicată relativ târziu, în anul 1846, la Varșovia, ca un supliment la cartea *Maagaley tzedek (Căile dreptății)*, referitoare la viața și modul de comportare ale rabinului Nachman din Braslav. Au urmat alte ediții. Textul ei a fost inclus în volumul *Masaot Eretz Yisrael shel olim yehudim*, editat de Avraham Yaari în anul 1946 și reeditat în 1976, însoțit de o scurtă prezentare a rabinului și a autorului²⁵. Am folosit această ediție.

Anexa I:

Fragmente din cartea *Doresh Tzyon* de Simchah ben Yehoshua Hes din Zalozce despre scopul călătoriei sale în Eretz Yisrael și călătoria sa în Moldova și pe Marea Neagră, până la Constantinopol (1764)²⁶

Cu ajutorul Celui care ajută, care mă consolează la tristețea mea și care are milă de un țăntar mic așa cum sunt eu, voi povesti binele pe care El mi l-a făcut și cu care m-a recompensat, de a-mi pune în aplicare gândul meu și de a-mi îndeplini făgăduiala pe care am făcut-o în tinerețe de a pleca în țara strămoșilor noștri,

²⁵ Yaari, *op.cit.* 1976, pp. 478-500, 776.

²⁶ Traducerea noastră, pe baza ediției lui Hausdorf, din 1887, în Hes, *op.cit.*, pp. 1-4.

pământul șederii noastre, și de a regreta cu durere distrugerea și pustiirea ei; și de a căuta binele ei. Și datorită dragostei pentru ceea ce este sfânt și în onoarea Numelui lui Dumnezeu cel sfințit voi pune pe hârtie povestirea plecării și sosirii noastre, a mea și a soției mele, în țara strămoșilor noștri. Și cum din cauza păcatelor noastre am fost alungați din țara noastră și ne-am întors înapoi pe pământ străin, cu un vânt care ne-a izgonit, atunci când am avut speranța că Dumnezeu este cu noi, că vom reveni și vom depăși greutatea, și vom fi înmormântați acolo...

Și am plecat la drum, eu și soția mea în anul 524 la 27 Iyar (29 mai 1764) din orașul *Zalazitz* (Zalozce), care se află la distanța de 4 *parse* (16 mile) de Brody în țara Polonia și am ajuns cu bine în orașul Sniatyn de la granița Poloniei. Și de acolo prin țara *Wallachei* (Valahia), care este lângă ea, am plecat la *Yas* (Iași) și de acolo la *Galatz* (Galați), care este așezat pe malul fluviului *Tona* (Dunărea), care se varsă în Marea Neagră ce se numește *Mare Nigrum* în limba latină. Și de la *Zlatitz* (Zalozce) la Galați sunt circa 60 de *parse* (240 mile) pe uscat; am călătorit 10 zile. Și evreii locuitori ai Galațiului sunt buni și darnici și făcători de bine; și plătesc impozit *per capito* care se numește *charatosh* (haraci) în limba *ișmaeliților* (în limba turcă), iar acesta este un impozit plătit regelui *ișmaelit* (sultanului turc) pentru fiecare om 3 *arayot* (lei) mai puțin cu un sfert de leu, iar fiecare *aryeh* (leu) se numește *leibn-taler* și în limba lor se numește *groș* sau *guruz*. El este 40 de *pares* (parale) și fiecare *pare* (para) este 4 *polonezi mari* (zloți?) și este aproape de valoarea a 2 *draier* din statele Brandenburg, Prusia și Silezia, care sunt jumătate de monedă mare care se numește *Guter Groschin*. Ei de asemenea ne-au pregătit ca provizie o bucată de pâine uscată în cuptor, care în limba noastră se numește *suchereș*, iar în limba lor se numește *biscocs* (pesmeți); și ne-au mai dat alte alimente, vin și ulei și țuică; de asemenea leacuri. Și pentru o singură persoană, un om singur, nu trebuie de plătit decât un *taler* pentru călătoria cu corabia. Și eu am avut nevoie să închiriez o odaie specială pe corabie împreună cu unul dintre frații noștri, domnul Ury din Lituania din obștea sfântă *Wilna* (Vilnius), care de asemenea a plecat în Țara lui Israel; și împreună am plătit 12 *taleri*, pentru ca nevestele și bagajele să se afle în odaie și să nu fie văzute de afară, fiindcă în Țara lui *Ișmael* (Turcia) femeile trebuie să stea în modestie și discreție. Atunci când corabia a pornit pe apă de la Galați, nevastă-mea a pierdut 6 *arayot* (lei); și am spus: asta este de asemenea spre bine. Și la vreun sfert de ceas după asta, nevastei mele i s-a întâmplat o minune mare. Pentru că drumul durează mai multe zile, o corabie care ajunge cu bine la destinație face să se audă o bubuitură puternică de tun trasă de tunul de lângă roata cârmei („*rad biks*”), de bucurie pentru a da de veste orașului că a sosit o corabie de departe; și de îndată ce corabia noastră s-a dezlipit de mal și a început să plutească pe apă, în fața ei a apărut o corabie care venea din depărtări și a tras o bubuitură de tun cu tunul de lângă roata cârmei; și în clipa aceea nevasta mea a scos

un țipăt și a căzut pe podeaua corabiei noastre. Și s-au dus la ea, și au găsit o bucată din vasul în care era tabac de mirosit, care se înfipsese în șalul cu care era ea îmbrăcată, iar restul vasului căzuse în praful de pușcă și dispăruse. Iar atunci când au umplut tunul cu praf de pușcă, a ieșit împreună cu praful de pușcă; și slavă Domnului că nu i s-a întâmplat nimic, pentru că a căzut alături de ea.

Da, este adevărat să-mi spun, că piedica principală datorită căreia nu am reușit să mă stabilesc în Țara lui Israel, este că nevasta mea a plecat în călătorie împotriva voinței ei, iar în tot timpul drumului îmi făcea reproșuri. Dar nici nu voia să primească divorțul. Și o înțelegere fusese făcută între noi încă la Zalozce, atunci când am mutat cărțile și lucrurile din casă la fiii mei... cu condiția că dacă nevasta mea va veni împreună cu mine, atunci cărțile și bunurile mobile vor trece în moștenirea fiilor mei; dacă însă ea nu va veni în această călătorie sau dacă se va răzgândi în timpul ei și se va întoarce acasă, bunurile mobile menționate în actul de căsătorie vor fi ale ei, și în plus îi voi mai da 10 „*adumim*” (ducați de aur) în afară de hainele ei, care aparțin corpului ei, și celelalte bunuri mobile.

Și a fost atunci când venisem la hanul din Galați, că ea s-a năpustit asupra mea cu strigătul ei, și nu a vrut să plece de acolo mai departe, din cauza pericolului de a călători pe mare și de teamă de oameni de alte neamuri, și atunci a primit divorțul de la mine. Iar eu mi-am spus: Să treacă peste mine ce va trece. Și din dragoste pentru sfințenia lui Dumnezeu, Binecuvântat Fie El, și pentru sfințenia pământului Lui, mi-am părăsit prietenii și amicii și rudele și cunoștințele și pe fiii iubiți și dragi, de asemenea am părăsit-o pe femeia tinereții mele și am avantajat-o și am lăsat-o să plece în pace conform înțelegerii dintre noi. Și a fost atunci când am ieșit să plătesc impozitul *per capito* și găzduirea la han în ziua în care am divorțat de ea, că ea a revenit și a plâns și m-a rugat s-o primesc înapoi și s-o iau de nevastă din nou; și nu m-a lăsat în pace până când i-am îndeplinit dorința și am introdus-o sub baldachin luând-o de nevastă din nou după legea lui Moise și Israel. Și corabia a pornit pe apa Dunării marți 3 *Tamuz* (3 iulie 1764). Și duminică, în săptămâna următoare, am ajuns la o strâmtoare („*Bogaz*”), care este un loc în care fluviul Dunărea se varsă în mare (Sulina?). Și acolo am întâlnit multe corăbii care așteptau, și pe rabinul Nachman din Horodenka, de binecuvântată amintire, și pe rabinul Mendel din Przemyslany și prietenii lor, nevestele lor și fiii lor; toți stăteau aici să aștepte timpul potrivit, când o corabie va putea trece de pe fluviu pe mare. Și nu orice vreme este potrivită, fiindcă marea și fluviul se ciocnesc unul de celălalt front vizavi de front, ca un războinic în fața altui războinic, iar de la aceasta marea formează un banc de nisip, iar apa înalță nisipul de pe fundul mării și astfel se formează un munte sub apă. De aceea nu poate trece nicio corabie pe acolo, pentru că muntele (de nisip de sub apă) desparte între fluviu și mare, până când va bate vântul peste pământ, iar apa Dunării va reveni și marea se va liniști din furia ei, iar

muntele de nisip de pe fundul mării se risipește și fundul mării devine un șes, iar flota puternică trece fără piedică și fără să sufere vreo pagubă.

Pe malul Dunării am șezut și am plâns de suferință din cauza tânțarilor, care se înmulțesc pe tulpinile plantelor de pe malul fluviului pe de o parte și pe de alta și îl chinuiesc pe om de la apusul soarelui până spre răsăritul lui. Și acolo este un obicei, după care se așează corturi de cânepă numite *Leinwand* în limba germană în care se ascund oamenii și fiecare doarme în cortul lui, iar asemenea corturi se găsesc de cumpărat în prăvălii la Galați. Și acolo am fost nevoiți să zăbovim din ziua de 5 *Tamuz* (5 iulie) până în ziua a 22-a aceleiași luni (22 iulie). Și în ziua de 23 am pornit pe mare și am fost pe mare până la 27 *Tamuz* (27 iulie). În primele trei zile am căpătat rău de mare și am vomitat de câteva ori și nu am mâncat decât mâncăruri oțetite, care trezesc inima ca să readucă sufletul, precum fructe uscate și altele de acest fel. Și sunt printre frații noștri unii cărora schimbarea aerului cu aerul mării nu le-a făcut niciun rău; și nici copiii n-au simțit nimic rău din cauza aerului mării.

Iar vineri 27 *Tamuz* (27 iulie) am ajuns la *Costantina* (Constantinopol), care este *Stambul*, și am închiriat o barcă mică, menită să ne ducă la țarm. Și pe țarm am angajat hamali care să ducă bagajele noastre la han. Și hamalii evrei nu știau să vorbească în limba noastră (idiș) și nici măcar în limba sfântă, iar noi nu știam limba spaniolă a lor și nici măcar în limba sfântă a lor (ebraica sefardă) nu era o comunicație bună între noi: de aceea ne-au dus la o instituție de ajutor numită *Hekdes* (azil) în limba noastră, loc în care dorm săracii, în mahalaua *Balat* din *Stambul*. Și atunci era vineri la asfințitul soarelui, seara de ajun de *Shabat*. Și deși frații noștri oamenii din Galați, plătiseră impozitul *per capito* de ședere pentru mine, și de asemenea ne pregătiseră provizii, cu toate acestea am luat cu mine 11 *taleri* de la Galați la *Stambul*. Și după vomelile de care am suferit din cauza aerului de mare, că am scos pe gură tot ceea ce am înghițit, că mațele mi s-au întors și ajunseseam să nu mai am putere într-atât, că mă opream din mers din când în când din ziua de luni până în ziua de duminică ajun de *Rosh-Chodesh* (prima zi) a lunii *Av* (30 iulie). Și Dumnezeu, în mila Lui, mi-a trimis un medic bun, evreu, iar el mi-a dat un leac pe care mi l-a pus în gură, și nu am murit. Și nici nu mi-a lipsit pâine, cu ajutorul lui Dumnezeu...

Și iată-ne că suntem la granița sfântă a Țării lui Israel. Am călătorit de la Zalozce la Akko de la 27 *Iyar* (29 mai 1764) până la 12 *Tishri* (8 octombrie 1764), dar cel care reușește să călătorească bine poate să ajungă în 21 de zile. Cum? Eu și soția mea am plecat de la Zalozce până la Galați pe uscat zece zile. Și cineva care a venit după noi a mers de la Galați la *Stambul* în două zile iar oamenii din Satanow au mers nouă zile de la *Stambul* la *Tzidon* (Sidon), iar acest oraș este ceva mai sus de Akko. Și a fost atunci când am ajuns cu bine în portul Akko, și au venit spre noi o

mulțime de oameni atunci când au auzit bubuitura tunurilor (*Radbiksn*) corăbiei, cu pită și bucate.

Anexa II:

Fragment din scrisoarea rabinului Yosef din Safed către membrii obștei sale de origine, Beresteczko (1762), referitor la scopul emigrării lui în Palestina, precum și a călătoriei lui prin Moldova și pe Marea Neagră²⁷

Acum veniți și vedeți minuni și miracole pe care mi le-a făcut Dumnezeu, Binecuvântat Fie El, din Polonia până aici. Mai întâi, când am fost în orașul Zwaniec din regiunea Otok, a fost un incendiu puternic, iar Dumnezeu, Binecuvântat Fie El, m-a salvat fără să sufăr nicio pagubă. Doi – atunci când am venit în țara *Walachey* (Valahia), a ieșit acolo un zvon, că dau tătarii, care or să distrugă toată țara. Și m-am dus deîndată în orașul Galați, care este așezat pe malul fluviului numit *Tona* (Dunărea); și acesta este drumul care duce de acolo la Marea Neagră spre *Stambul*. Și înainte de am ajuns în oraș a ieșit un zvon că tătarii sunt aproape de oraș; și Dumnezeu, Binecuvântat Fie El, mi-a făcut o minune, că deîndată s-a întâmplat să vină o corabie mare cu care să plec la *Stambul*. Și, de îndată m-am refugiat pe corabie; și, înainte de a mă urca pe corabie, tătarii au năvălit deodată în oraș. Iar locuitorii (orașului) care au putut să fugă, s-au refugiat pe corabie sau într-alt loc pentru a-și scăpa viața; și cu cei care au rămas acolo, (tătarii) au făcut măcel: au prădat, au ucis și au ars orașul. Din nou a fost numai un pas între mine și moarte, iar Dumnezeu, Binecuvântat Fie El, m-a scăpat de toate. Trei – Dumnezeu, Binecuvântat Fie El, mi-a făcut o minune mare, salvându-mă în cutremurul de pământ care a fost la 9 *Cheshvan* (26 octombrie 1762). Un om care venise împreună cu soția lui din obștea sfântă Brod în obștea sfântă *Stambul* de asemenea voia să plece în Țara lui Israel. El sosise în luna *Av* 519 (iulie-august 1759) și numele lui era *Zelki*, de binecuvântată amintire, iar numele soției lui *Reizel*. Și îndată, de *Rosh Chodesh Elul* (24 octombrie 1759), s-a întâmplat să vină prima corabie care să meargă spre Țara lui Israel, pentru că numai odată pe an pleacă o corabie spre Țara lui Israel, în luna *Elul*, atât și nimic mai mult. Și s-au dus și au făcut o înțelegere cu proprietarul corăbiei ca să plece cu ea, iar eu de asemenea am vrut să plec împreună cu ei. Dar încă nu am fost liber, din lipsă de timp, așa cum v-am scris, pentru că se nimerise să mă aflu la un om bogat, care avea un sul de *Torah* deteriorat de vreo 10 ani în dulap, și niciunul dintre scribi nu putuse să-l repare, ... iar când bogătașul a auzit de mine că vreau să plec în curând cu acea corabie, a venit la mine împreună cu oameni importanți și m-au rugat să le repar acel sul de *Torah*, dacă se poate; și

²⁷ Traducerea noastră, pe baza ediției lui Yaary (*Yaary, op.cit.* 1971, pp. 291-292).

mi-a promis că bineînțeles că va mai veni încă o corabie în curând pentru ca să plec cu ea; și mi-a promis o plată bună. Și mi-au spus că datorită acestui fapt Dumnezeu mă va salva și voi ajunge cu bine în Țara lui Israel pe mare. Și am renunțat la ceea ce voiam să fac, pentru a îndeplini această *Mitzwah* (faptă bună, poruncă divină) și am luat acel sul de *Torah* și l-am reparat, slavă Domnului... Și a fost spre binele meu, pentru că venisem de *Rosh Hashanah* (22 septembrie 1759) la *Stambul* și stătusem acolo un an, și atunci a venit corabia care încă nu putea să plece. Și acel om pe care l-am pomenit mai sus, domnul *Zelki*, venise împreună cu soția lui în luna *Av* (iulie-august 1759) și plecase deîndată cu prima corabie, iar eu am trebuit să aștept corabia a doua, dar acest lucru a fost spre binele meu. El a plecat cu soția lui cu prima corabie și a ajuns la *Safed* în zilele bune ale orașului, dar la 9 *Marcheshvan* (30 octombrie 1759) a fost un cutremur de pământ, iar el a fost ucis în acel cutremur și soția lui a scăpat cu viață. Iar eu am plecat cu cea de a doua corabie și am ajuns o zi după cutremurul de pământ și l-am laudat pe Dumnezeu Bindecuvântat Fie El și l-am mulțumit.

Anexa III:

Fragment din scrisoarea rabinului Yisrael din Polotzk adresată conducătorilor obștei evreiești din Vitebsk (1778), în care povestește despre călătoria sa prin Galați și pe Marea Neagră (1777)²⁸

Acum vin să mulțumesc pentru trecerea pe apa liniștită, așa cum a fost. Și am trecut toate mările și râurile în șapte zile, lucru care în mod obișnuit trebuie să întârzie de trei ori încoace și încolo. Slavă Domnului că El ne-a făcut să trăim și să existăm și să ajungem cu bine în Țara Sfântă în ziua de 5 *Elul* 5537 (7 septembrie 1777); nimeni dintre noi n-a pierit. Și nici de pe acea corabie care plecase spre țara Crimei, care din cauza numeroaselor noastre păcate s-a sfârșit și la bordul ei erau oameni puțini, nici de pe ea Domnul nu și-a luat mâna pentru a le face bine și i-a scăpat de la moarte pe toți oamenii cunoscuți nouă după nume, pe o cale neobișnuită. Iar cei care au supraviețuit au venit și ei de acolo aici și ne-au povestit cât de mare este mila lui Dumnezeu și cât de mari sunt minunile Lui pe care Le-a făcut în apele adânci, fiindcă niciun om și niciun căpitan de corabie demult nu a mai văzut o furtună ca aceasta. Și în acea furtună, 30 de corăbii s-au înecat în mare. Și pe uscat furtuna a distrus toți copacii tineri din grădini și a dărâmat turnuri; și era primejdie de moarte și pe uscat. Dar de obicei nu există nicio primejdie și nicio teamă pentru cel care vrea să călătorească; și totdeauna sunt călători; aproape la fiecare *parsa* (4 mile) distanță de corabia noastră se vedeau alte corăbii, vreo 20 de

²⁸Traducerea noastră, pe baza ediției lui Yaary (Yaary, op.cit. 1971, pp. 314-315).

corăbii în jurul ei. Și iată Marea Neagră dinainte de *Kushta* (Constantinopol), pe care au plutit câteva corăbii tot drumul încet-încet; și printre ele sunt unele care parcurg drumul în 4 zile sau în 7 zile. Și slavă Domnului că n-am văzut nicio primejdie și n-am trăit nicio teamă pe lume, numai pe locul în care era vânt am mers acolo unde veți merge ... iar Dumnezeu a făcut să reușesc în drumul meu să trec Marea Neagră de la un oraș la altul. Și pe Marea cea Mare am trecut aproape toți cu o singură corabie în 7 zile. Și restul în 9 zile; și iată, câteva sute de suflete dintre locuitorii orașului Constantinopol călătoreau ca să se roage la mormintele strămoșilor și au zăbovit 25 de zile. Și cu toate acestea nu a fost nicio primejdie și nicio teamă. Și iată-ne ajunși cu bine pe uscat, slavă Domnului. Locul este Galați, precum și toată țara *Walichey* (Valahia), prin care este drum de o săptămână; aici nu este nici risipire, nici înghesuială. Și suma cheltuielilor pe care le-am socotit, de la început în primele zile; și răscumpărarea la Akko și la Safed, orașul sfânt; și închirierea măgarilor de călărie, trebuie să fi fost de 8 ducați pentru fiecare persoană.

Anexa IV:

Fragmente din descrierea călătoriei rabinului Nachman din Braslav (1798-1799), scrisă de discipolul său Nathan ben Naftaly Hirtz din Nemirov după moartea rabinului, pe baza povestirii sale²⁹

În ajunul sărbătorii de *Pesach* (Paștele evreiesc) din anul 5558 (31 martie 1798) rabinul *admor*, de binecuvântată amintire, a ieșit din „*mikweh*” (baia rituală) și a spus omului care mergea cu el că este sigur că va fi în Țara lui Israel în acest an. Și de *Pesach* a dat explicații la *Torah* comentând versetul „Și drumul Tău este prin mare și cărările Tale prin apă multă, și urmele Tale n-au fost cunoscute” (Psalmii 77:20, Biblia ebraică; în Biblia creștină versetul este în cartea Psalmii 76:18), iar din cuvintele lui despre *Torah* a aflat fiecare că el va călători în Țara lui Israel...

Și la 18 *Iyar* (4 mai 1798) el a plecat din casa lui din obștea sfântă Medvedovka în orașul Nikolaev și acolo a găsit o corabie cu care a plecat la Odessa. Și el a fost primul care a plecat în Țara lui Israel prin Odesa. Fiindcă mai înainte au fost „*olim*” (pelerini și emigranți) care se temeau să plece pe acolo, fiindcă se spunea că marea este primejdioasă pe drumul acela. Dar el a înțeles imediat că este mai bine să plece prin Odesa, fiindcă se scurtează drumul, nemaifăcând drumul care trebuie parcurs din țara noastră (Polonia – Rusia) spre Galați; de asemenea, scăpăm de primejdia care există atunci când plecăm din Galați, atunci când plecăm pe fluviul *Tona* (Dunărea) spre mare, așa cum este știut. De aceea a plecat la *Stambul* (Constantinopol) prin Odesa....

²⁹ Traducerea noastră, pe baza ediției lui Yaary (Yaary, *op.cit.* 1976, pp. 481, 485, 498-499).

Și oamenii aceia au plecat la casa lor și n-au vrut să primească scrisoarea rabinului *admor* de binecuvântată amintire, însă au primit o scrisoare de la omul lui, iar el (rabinul *admor*) a lăsat scrisoarea lui în scrisoarea de la omul lui, iar oamenii aceia au vrut să deschidă scrisoarea; poate ar fi putut să înțeleagă cine este el. Însă n-au putut să găsească scrisoarea până când au ajuns la „*kamir*” (punctul de vamă) din „*Walchey*” (Valahia); atunci au găsit-o și au văzut că era de la rabinul nostru de binecuvântată amintire și s-au înspăimântat grozav...

Și de acolo (de la *Stambul*) au plecat acasă pe mare și au ajuns la un oraș din insulele mării și acolo i-au luat robi; și au plătit câte patru „*adumim*” (taleri de aur) răscumpărare pentru fiecare și i-au eliberat. Și au plecat de acolo și nu li s-a mai întâmplat nimic în afară de primejdia din cauza furiei apelor mării; și o corabie plină de greci care mergea împreună cu a lor s-a sfărâmat și toți (cei aflați pe ea) s-au înecat. Și au ajuns cu bine la Galați de sărbătoarea de *Shavuot*. Și de acolo au călătorit pe uscat prin obștea sfântă Iași. Și acolo era o epidemie puternică de ciumă și au trecut cu suferință din oraș în oraș; și de aceea le-a fost foarte greu să treacă granița. Și Dumnezeu Binecuvântat Fie El i-a ajutat și i-a scăpat din toate, de ciumă, de sabie, de foame și de robie, și prin mila Lui au scăpat de toate. Și au ajuns acasă sănătoși...